

2. France. International cultural co-operation. URL : <https://www.culturalpolicies.net/web/france.php?aid=342>
3. French Institute. URL : <https://www.institutfrancais.com/fr/zoom/le-nouveau-site-de-institut-francais>
4. Агеева В. Д. Реформирование концепции внешней культурной политики Франции: «Дипломатия влияния» и феномен «мягкой силы». Издательство «Грамота». № 8 (58) 2015, часть 1.
5. Косенко С. И. «Мягкая сила» как фактор культурной дипломатии Франции. 2014. № 1 Государство и гражданское общество. Знание. Понимание. Умение. С. 115.
6. Косенко С. И. Трансформация доктрины внешней культурной политики Франции на рубеже веков. Московский государственный институт международных отношений (университет) МИД России. Россия, 119454, Москва, пр. Вернадского, 76. С. 236–242.
7. Нагорнов В. А. «Мягкая сила» по-французски. Вестник международных организаций. Т. 9. № 2 (2014).
8. Писарева М. В. Внешняя культурная политика Франции на современном этапе. Вестник Санкт-Петербургского университета. Сер. 6. 2006, вып. 4. С. 147–153.
9. Соколова Н. В. Международная организация Франкофонии в системе внешней культурно-гуманитарной политики Франции.
10. Культурна дипломатія як інструмент зовнішньої політики сучасної європейської держави. URL : <http://journals.iir.kiev.ua/index.php/apmv/article/view/1667/0>

УДК 342.156

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ ГАРАНТІЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

К. В. Безверха, О. Г. Турченко

Анотація. Стаття присвячена дослідженню організаційно-правових гарантій національної безпеки України. У статті характеризується законодавство України, наукова література щодо організаційно-правових гарантій національної безпеки України. Висвітлюється положення, згідно якого вибір конкретних засобів і шляхів забезпечення національної безпеки України обумовлюється необхідністю своєчасного вжиття, заходів, адекватних характеру масштабам загроз національним інтересам. У роботі обґрунтовується позиція, що процес виникнення та утвердження української держави обумовлений, насамперед, проблемами забезпечення національної безпеки та оборони.

Ключові слова: національна безпека, гарантії, право, законодавство.

В умовах докорінних змін у зовнішньому та внутрішньому безпековому середовищі Україна потребує нової системи внутрішніх та зовнішніх гарантій забезпечення національної безпеки.

Процес виникнення та утвердження української держави обумовлений, насамперед, проблемами забезпечення національної безпеки та оборони. Цілком очевидним сьогодні є те, що подальше існування, самозабезпечення й економічний розвиток України як суверенної демократичної, соціально-правової держави залежить від реалізації національно спрямованої внутрішньої та зовнішньої політики стосовно захисту інтересів держави, суспільства, особи.

Вибір конкретних засобів і шляхів забезпечення національної безпеки України обумовлюється необхідністю своєчасного вжиття, заходів, адекватних характеру масштабам загроз національним інтересам. Реалізація основних принципів і положень цієї політики знаходить своє підтвердження та вираження у всіх напрямках діяльності внутрішньої і зовнішньої політики Української держави та її органів.

Питанням внутрішніх та зовнішніх гарантій безпеки присвячено багато праць провідних науковців країни, таких як В. Ліпкан, Г. Новицький, В. Погорілко, В. Смолянчук, О. Совгіря, О. Святун, Л. Чекаленко, Л. Шипілова, Н. Шукліна та інші. Однак постійні кардинальні трансформації, що відбуваються в Україні та світі на початку ХХІ століття, привертають увагу до цієї проблеми.

Події на території Кримського півострова, а згодом – і на Південному Сході нашої держави довели, що питання ефективності та наявності гарантій забезпечення безпеки України є актуальним сьогодні.

Метою даної статті є охарактеризувати законодавство України, наукову літературу щодо організаційно-правових гарантій національної безпеки України.

У вітчизняній юридичній науці сьогодні не існує єдиної думки щодо класифікації гарантій забезпечення національної безпеки. Традиційно гарантії безпеки України поділяють на: нормативно-правові гарантії, що включають у себе сукупність правових норм, за допомогою яких забезпечується реалізація, порядок охорони і захисту прав та свобод людини і громадянина; та організаційно-правові гарантії, до яких належать органи держави та місцевого самоврядування, посадові і службові особи, політичні партії й громадські організації, засоби масової інформації та їх діяльність, що спрямована на створення сприятливих умов для реального користування громадянами й особами своїми правами і свободами [1, с. 66].

Цікавими з погляду визначення суб'єктів забезпечення національної безпеки є наукові здобутки П. С. Коршикова, який запровадив нову категорію – «сили забезпечення державної безпеки». До них він запропонував віднести суспільство (як суб'єкт), державу в цілому, органи держбезпеки та інші державні органи, громадські організації. Автор запропонував розкрити загальну структуру діяльності у сфері забезпечення державної безпеки, у т. ч. суб'єкти, мету, засоби та об'єкт. Він зазначав: «Суб'єктом зазначеної діяльності є насамперед усе радянське суспільство. Це суб'єкт вищого рівня. Він включає як свої елементи, так і державу в цілому та органи безпеки. Водночас останні функціонують і як відносно самостійні суб'єкти, але суб'єкти нижчого рівня. Мета їх діяльності – надійне забезпечення державної безпеки – є загальною для всіх зазначених суб'єктів» [2, с. 5].

В. П. Єрошин зазначав, що держава має запроваджувати єдину систему забезпечення державної безпеки, яка реалізовується багатьма державними структурами різного рівня, у т. ч. вищими органами державної влади й управління. Ця система поділяється на підсистеми, призначені для розв'язання різних за рівнем та змістом завдань, має комплексний та різноплановий характер згідно з компетенцією державних органів, що беруть участь у забезпеченні державної безпеки [3, с. 18].

Заслужують на увагу рекомендації науковців та експертів сектору безпеки європейських країн, зокрема Женевського центру демократичного контролю над збройними силами [4, с. 25, 61–62], згідно з якими «в основу подальшого розвитку суб'єктів сектору безпеки мають бути покладені не чергові зміни їх організаційної побудови, а саме змістовні трансформації, зокрема:

- розвиток законодавчого регулювання організації та діяльності суб'єктів сектору безпеки;
- створення ефективної системи управління сектором безпеки;
- підвищення професіоналізму та ефективності діяльності спецслужб і правоохоронних органів;
- формування належного правового захисту і додержання державою соціальних гарантій для персоналу спецслужб і правоохоронних органів, а також для осіб, які співпрацюють з ними на конфіденційній основі;
- розвиток системи демократичного контролю».

Конституцією України (ст. 17) визначено, що «забезпечення державної безпеки і захист державного кордону покладається на відповідні правоохоронні органи та військові формування, організація і порядок діяльності яких визначаються законом.

Однією з позитивних новел Закону України «Про національну безпеку України» від 21.06.2018 року [5] є введення поняття «сектор безпеки і оборони», який відповідно до ч. 1 ст. 12 Закону розглядається як сукупність взаємопов'язаних між собою елементів, зокрема: сили безпеки (правоохоронні та розвідувальні органи, державні органи спеціального призначення з правоохоронними функціями, сили цивільного захисту та інші органи, на які

Конституцією та законами України покладено функції із забезпечення національної безпеки України); сили оборони (Збройні Сили України, а також інші утворені відповідно до законів України військові формування, правоохоронні та розвідувальні органи, органи спеціального призначення з правоохоронними функціями, на які Конституцією та законами України покладено функції із забезпечення оборони держави); оборонно-промисловий комплекс (сукупність органів державного управління, підприємств, установ і організацій промисловості та науки, що розробляють, виробляють, модернізують і утилізують продукцію військового призначення, надають послуги в інтересах оборони для оснащення та матеріального забезпечення сил безпеки і сил оборони, а також здійснюють постачання товарів військового призначення та подвійного використання, надання послуг військового призначення під час виконання заходів військово-технічного співробітництва України з іншими державами); громадяни та громадські об'єднання, які добровільно беруть участь у забезпеченні національної безпеки.

Хоча з наведених положень незрозуміло, як необхідно відокремлювати сили безпеки та сили оборони, оскільки правоохоронні та розвідувальні органи згідно пп.17–18 ч.1 ст.1 одночасно включені в обидві категорії, що свідчить про певну формальність положень Закону.

Аналогічно щодо громадян та громадських об'єднань, які добровільно беруть участь у забезпеченні національної безпеки, Закон не встановлює ані правового статусу, ані їх повноважень, ані відповідальності. Стосовно громадян та їх об'єднань як суб'єктів забезпечення національної безпеки в цілому більшість дослідників погоджується із думкою В. Новицького, який вважає, що належність їх за законом до суб'єктів забезпечення національної безпеки має суто умовний характер, і це пов'язано більше з виховною функцією права, ніж із забезпеченням національної безпеки у повному розумінні цього поняття [6].

Відповідно до ст.4 Закону система цивільного контролю за сектором безпеки і оборони складається з контролю, що здійснюється Президентом України; контролю, що здійснюється Верховною Радою України; контролю, що здійснюється Радою національної безпеки і оборони України; контролю, що здійснюється Кабінетом Міністрів України, органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування; судового контролю; громадського контролю.

Даний Закон був розроблений на виконання положень Стратегії національної безпеки України, затвердженої Указом Президента від 26 травня 2015 р. № 287. Цією Стратегією передбачено здійснення комплексного вдосконалення законодавства з питань національної безпеки і оборони України, унормування структури і складу сектору безпеки і оборони, системи управління, координації та взаємодії його органів, удосконалення державної системи стратегічного планування, якісне вдосконалення системи демократичного цивільного контролю над органами сектору безпеки і оборони, посилення парламентського контролю у цій сфері.

Як заявляла на момент прийняття закону перший заступник Голови Верховної Ради І. Геращенко, даний закон є ключовим для наближення до стандартів НАТО, він розроблявся експертами та фахівцями, представниками Ради національної безпеки і оборони України спільно з міжнародними партнерами України – представниками країн ЄС та НАТО, у ньому посилюється демократичний цивільний контроль за сектором безпеки і оборони, вводиться нова система командування і фіксуються положення щодо цивільного міністра оборони, вносяться системні зміни до профільного Міністерства оборони України. При цьому посол США М. Йованович, глава Представництва ЄС в Україні Х. Мінгареллі, голова Консультативної місії Європейського Союзу в Україні К. Ланчінскас, глава Представництва НАТО в Україні А. Вінніков заявили, що зареєстрований Президентом закон про національну безпеку суперечить практикам ЄС та НАТО.

У листі, адресованому П. Порошенку, говориться, що «законопроект не передбачає парламентського контролю за діяльністю Служби безпеки України (СБУ), що є однією з фундаментальних вимог по наближенню до НАТО. Адміністрація Президента і СБУ

18 місяців працювали з представниками НАТО і ЄС над документом в цій сфері, але в кінці кінців повністю проігнорували ці зобов'язання» [7].

При цьому експертами виказується точка зору, що «положення ст. 5 Закону, котрі відсилають до ст. 106-107 Конституції України, стосуються здійснення Президентом України контролю за сектором безпеки і оборони як безпосередньо, так і через очолювану ним Раду національної безпеки і оборони України, розширюють повноваження Президента та є неконституційними. Рівною мірою це стосується положень ст. 13 Закону» [8].

Неврегульованими у Законі залишилися і взаємовідносини між начальником Генерального штабу ЗСУ та Головнокомандувачем ЗСУ, Командувачем об'єднаних сил та Командувачами видів, окремих родів військ (сил) ЗСУ, командувачами (керівниками) інших військових формувань. Внаслідок цього можливий конфлікт між органами управління під час виконання завдань з оперативного керівництва військами.

Таким чином, кардинальні зміни безпекової ситуації в Україні змушують її шукати нових шляхів і засобів забезпечення суверенітету і територіальної цілісності, формувати адекватну реакцію на новітні виклики і загрози, які виникають у сучасному міжнародному середовищі.

У зв'язку з цим пропонуємо спрямувати політику держави на пошук надійних партнерів, держав-гарантів, які б співпрацювали з Україною у даній сфері, а також на відновлення миру в країні.

Анотація. Стаття посвячена дослідженню організаційно-правових гарантій національної безпеки України. В статті характеризується законодавство України, наукова література по вопросам організаційно-правових гарантій національної безпеки України. Освітлюється положення, згідно з яким вибір конкретних засобів і шляхів забезпечення національної безпеки України обумовлюється необхідністю своєчасного прийняття заходів, відповідних характеру і масштабам загроз національним інтересам. В роботі обґрунтовується позиція, що процес виникнення і утвердження українського державства обумовлен проблемами забезпечення національної безпеки і оборони.

Ключові слова: національна безпека, гарантії, право, законодавство.

Abstract. The article is devoted to the study of organizational and legal guarantees of the national security of Ukraine. The article characterizes the legislation of Ukraine, scientific literature on the issues of organizational and legal guarantees of Ukraine national security. The situation is highlighted according to which the choice of specific means and ways of ensuring the national security of Ukraine is determined by the need for timely adoption of measures appropriate to the nature and extent of threats to national interests. The paper substantiates the position that the process of emergence and approval of the Ukrainian state is due to problems of ensuring national security and defense.

Key words: national security, guarantees, law, legislation.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Гіда С. О. Теорія держави та права : підручник [за вимогами кредитно-модульної системи навчання] / за заг. ред. С. О. Гіди. К. : ФОРУМ, 2011. 576 с.
2. Коршиков П. С. Обеспечение государственной безопасности СССР как объект чекистской науки. *Труды ВШ КГБ*. 1984. №32. С. 3-18.
3. Ерошин В. П. Некоторые вопросы теории обеспечения государственной безопасности в свете новой Конституции СССР. М., 1979. 200 с.
4. Деятельность спецслужб и демократический контроль – профессиональный взгляд. Бюллетень № 3. Женева / Киев; Geneva centre the democratic control of armed forces (DCAF), 2005. 180 с.
5. Про національну безпеку України: Закон України від 21.06.2018 р. *Відомості Верховної Ради*. 2018. № 31. Ст. 241.
6. Новицький Г. В. Теоретико-правові основи забезпечення національної безпеки України: монографія. К. : Інтертехнологія, 2008. 496 с. URL : http://library.by/portalus/modules/theoryoflaw/readme.php?archive=&id=1199617320&start_from=&subaction=showfull&ucat
7. Беззуб І. Новий Закон про національну безпеку України: що зміниться в армії та обороні. *Громадська думка про правотворення*. 2018. № 6. С. 3–10. URL : <http://nbuviar.gov.ua/images/dumka/2018/6.pdf>
8. Українська Гельсінська спілка з прав людини. Аналіз Закону України «Про національну безпеку України». URL : <https://helsinki.org.ua/articles/analiz-zakonu-ukrajiny-pro-natsionalnu-bezpeku-ukrajiny/>